

The Journal of Academic Social Science Studies

International Journal of Social Science

Volume 5 Issue 6, p. 219-232, December 2012

XIX. YÜZYILDA ORTAYA ÇIKAN MISIR MESELESİ VE KADI KIRAN OLAYI (1833)

MATTER OF EGYPT THAT EMERGED IN THE XIX. CENTURY and THE INCIDENT OF KADI KIRAN (1833)

Yrd. Doç. Dr. Ahmet GÜNDÜZ

Ahi Evran Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretmenliği ABD

Abstract

In parallel especially with the developments in the West, the Ottoman Empire got into a downturn in terms of politics, military and economy in the XIX. century. During this process when the central authority was shattered, the revolt of the Egyptian governor Mehmet Ali Paşa of Kavala became a milestone in the Ottoman history. This condition also became effective upon the West to increase their interferences against the Ottoman. Mehmet Ali Paşa of Kavala was a strong personality, who made various reforms and performed political activities during the process when he carried out his duty in Egypt. Indeed, the Ottoman Empire which could not quash the Rum revolt that broke out in 1821 was able to quash it with his assistance. However, Mehmet Ali Paşa demanded a number of things from the empire after these achievements and when the promised demands were not fulfilled, he revolted. This incident became an international matter, which also involved Europe and Russia within a short time. It is observed that there were some problems and rigors in the country during the period when the Ottoman Empire dealt with the revolt of Mehmet Ali Paşa. While the Ottoman Empire was dealing with the Matter of Egypt, a revolt broke out in the Central Anatolia. The ringleader of this qualm was a man named Kıran Mehmet. He revolted against the empire with some of his supporters. He became effective in the region by causing a qualm in the Central Anatolia between 1826-1833. Kadı Kıran Mehmet, who took advantage of the empire's authority weakness especially during the Matter of Egypt, rebelled in order to perform more pillage with his supporters. Kadı Kıran Mehmet and his supporters were arrested and the qualm was defused as a result of the eager chase of the empire in 1833.

Keywords: Ottoman Empire, Egypt, Revolt of Mehmet Ali Paşa, Incident of Kadı Kıran.

Öz

XIX. Yüzyıl'da Osmanlı Devleti siyasî, askerî ve ekonomik yönlerden özellikle de Batıdaki gelişmelere paralel olarak sıkıntılı bir süreç içine girmiştir. Merkezî otoritenin de sarsıldığı bu süreçte, Mısır valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa isyanı Osmanlı tarihinde bir dönüm noktası olmuştur. Bu durum Batı'nın Osmanlı'ya karşı olan müdahalelerinin de artmasında etkili olmuştur. Kavalalı Mehmet Ali Paşa, Mısır'da görev yaptığı süreçte çeşitli reformlar yapmış ve siyasî faaliyetlerde bulunarak güçlenmiş bir şahsiyettir. Hatta 1821'de çıkan Rum isyanını bastıramayan Osmanlı Devleti ondan yardım alarak bu isyanı bastırabilmiştir. Ancak Kavalalı bu başarılarından sonra devletten bir takım taleplerde bulunmuş, kendisine vaad edilen istekleri gerçekleşmeyince isyan etmiştir. Bu olay kısa zaman içerisinde Avrupa ve Rusya'nın da içine girdiği uluslararası bir sorun haline gelmiştir. Osmanlı Devleti'nin Mehmet Ali Paşa'nın isyanı ile uğraştığı dönemde ülke içerisinde de bir takım sıkıntıların, huzursuzlukların olduğu görülmektedir. Osmanlı Devleti'nin Mısır Meselesi ile uğraştığı sırada İç Anadolu bölgesinde bir isyan ortaya çıkmıştır. Bu huzursuzluğun elebaşısı konumunda olan Kadı Kıran Mehmet adındaki bir şahıstır. Başına topladığı bir takım kişilerle devlete karşı isyan etmiştir. İç Anadolu bölgesinde 1826-1833 yılları arasında huzursuzluk çıkararak bölgede etkili olmuştur. Özellikle Mısır Meselesinin olduğu dönemde devletin içine düştüğü otorite zayıflığını fırsat bilen Kadı Kıran Mehmet, etrafına topladığı bir takım kişilerle daha çok yağmacılık yapmak için isyan çıkartmıştır. Devletin sıkı takibi sonucunda 1833 tarihinde Kadı Kıran Mehmet'in kendisi ve adamları yakalanarak bu huzursuzluk etkisiz bir hale getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Mısır, Mehmet Ali Paşa İsyanı, Kadı Kıran Olayı.

Giriş

Osmanlı Devleti XVIII. yüzyılın sonlarından bütün XIX. Yüzyıl boyunca büyük iç ve dış problemlerle uğraşmıştır. Sırp ve Yunan isyanları, 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı, Mısır Meselesi, Boğazlar Meselesi, 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi...gibi. Bu problemleri çözmek üzere bir taraftan III. Selim ve II. Mahmut döneminde yapılan ıslahatlar ile devleti kuvvetlendirmeye çalışırken, diğer taraftan dışarıdan gelen tehlikeler karşısında da devletin varlığını ve bütünlüğünü korumak amacıyla çeşitli savaflara girmiştir. Devlet, bütün çabalarına rağmen varlığını ve bütünlüğünü tehdit eden iç ve dış tehlikeleri engelleyememiştir. Örneğin; en son olarak 1829'da Yunanistan devletinin kurulmasını kabul etmekle Mora ve çevresini kaybetmiş, bu olayın peşinden 1830 yılında Fransızlar Cezayir'i işgal etmiştir. Böylece devlet XIX. Yüzyılın ilk yarısı içerisinde iki büyük toprak parçasının kendisinden koparılmasına şahit olmuştur. İşte bu durumda Osmanlı Devleti büyük Avrupa devletlerinin politikaları sonucunda kendisinden koparılan Mora yarımadası ile Cezayir'in işgal edilmesini unutmadan aynı tarihlerde bu sefer Mısır valisi Mehmet Ali Paşa'nın isyanıyla karşılaşmıştır. İsyân başlangıçta devletin bir iç meselesi karakterini göstermekte iken daha sonra Avrupa devletlerinin işe karışmasıyla devletlerarası bir problem haline getirilmiştir. Bu dönemde devlet bir yandan Mısır Meselesi ile uğraşırken diğer yandan içeride de bir takım problemlerle karşılaşmıştır. İşte bu makalede Mehmet Ali Paşa ve Mısır Meselesi ile 1833 tarihinde ortaya çıkan ve devleti kısa bir sürede olsa uğraştıran Kadı Kıran Olayı hakkında bilgi verilecektir.

a- Mehmet Ali Paşanın Hayatı ve Kişiliği

Mehmet Ali Kavala'da (Makedonya), 1769 yılında doğmuştur¹. Arnavut olduğu yolundaki birçok görüş yanlıştır. Mehmet Ali yüzlerce yıl önce Arabkir'den Kavala'ya gidip

¹ Fahir Armaoğlu; **19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789–1914)**, Ankara, 2003, 194.

yerleşmiş bir Türk ailesine mensuptur². Babası bekçi başı İbrahim Ağa'nın 17 çocuğu olmuş fakat içlerinden sadece Mehmet Ali yaşamıştır. Çok sevdiği babasını erken yaşta kaybeden Mehmet Ali, amcası Tosun Ağa'nın koruması altına girmiş bir süre sonra amcası da hükümet kararıyla idam edilince kimsesiz kalmıştır. Mehmet Ali büyük sıkıntılar çekmiş ve bu durum amcasını idam ettiren Osmanlı Devleti'ne karşı büyük bir kin beslemesine neden olmuştur³. Mehmet Ali oldukça zeki ve çocukluğunda yaşamış olduğu olayların etkisiyle son derece sert mizaçlı biridir. Okur-yazar olmamakla birlikte çalışkan, çok cesur, kurnaz, açık sözlü ve becerikli olduğu için Kahire'ye geldikten sonra kısa zamanda kendini göstermiştir⁴. Okuma yazmayı 45 yaşından sonra öğrendiği söylenir⁵.

Kavalalı Mehmet Ali Paşa ilk önce Osmanlı Devleti'nin Fransızları Mısırdan çıkarmak üzere yolladığı Kavala hâkiminin hazırladığı ücretli askerler arasında yer almıştır⁶. Osmanlı kuvvetleri Mısır'a hâkim olduktan sonra özellikle Rumeli ve Arnavutluk'tan gönderilen askerlerin çoğu Mısır'da kaldığı için Mehmet Ali de geri dönmemiştir. Mehmet Ali daha sonraları Mısır'da kalan başıbozuk askerlerin başına getirilmiş, okuma yazması olmadığı halde gözü pekliği, becerikliliği ve yönetimdeki yeteneği sebebiyle bütün başıbozuk kıtaların başkanı olan Serçeşmelik unvanını elde etmiştir⁷. Kavalalı M. Ali, Mısırdaki gösterdiği hizmetlere karşılık *1801'de Kaptan Paşa tarafından kumandan tayin edilmiş, 1805'te de vezirlik rütbesi ile Cidde valiliğine bundan dolayı Paşalık unvanına ulaşmıştır*⁸. Napolyon Bonaparte'nin yakın doğuda Fransız etkisini artırmak ve İngiltere'nin uzak doğu sömürgelerine giden yolunu kesmek amacıyla 1798 yılında Mısır'ı işgal etmesi⁹ Osmanlı Devleti ile Fransa arasında bir mücadele şeklinde kalmamıştır. İngiltere ve Rusya'nın da katılmaları üzerine bu mücadele Akdeniz'e ve Mısır'a intikal etmiştir. Napolyon'un Mısır Seferi'nin Mehmet Ali'nin Mısır'daki hâkimiyeti için de önemli sonuçları vardır. Napolyon'un 1798'de Mısır'ı işgali Mehmet Ali'ye burada hızla yükselme imkânı sağlamıştır. Napolyon'un Mısır seferi Osmanlı Devleti'ne cephe alan Kölemenleri (Memluklar) yıpratmış ve böylece yeni bir idareye ortam

² Şinasi Altundağ; "Mehmet Ali Paşa", **İA**, C.VII, Ankara, 1945, s.566.; Enver Ziya Karal; **Osmanlı Tarihi**, C.V, Ankara, 1995, s.125.

³ Şinasi Altundağ; **Kavalalı Mehmet Ali Paşa İsyanı, Mısır Meselesi (1831-1841)**, 1.Kısım, Ankara, 1988, s.22.

⁴ F. Armaoğlu; **a.g.e**, s.195; E.Z. Karal; **a.g.e**, s.125.

⁵ F. Armaoğlu; **a.g.e**, s.195.

⁶ E.Z. Karal; **Fransa, Mısır ve Osmanlı Devleti (1797-1802)**, Milli Mecmua Basımevi, İstanbul, İstanbul,1938, s.22.

⁷ Sabahattin Samur; **İbrahim Paşa Yönetimi Altında Suriye**, Kayseri, 1995, s.19. Ayrıca bkz. Zekeriya Kurşun; **Necid ve Aksa'da Osmanlı Hâkimiyeti**, Ankara, 1998, s.48. " Fransızların Ağustos 1801'de Mısır'ı tahliye etmesinden ve Hüsrev Paşa'nın Mısır valiliğine tayininden sonra Rumeli'den gelen askerlerin çoğu Mısırdaki kalmıştır. M. Ali'de bu başıbozuk sergerdelerin başında serçeşme olarak burada kalanlardan idi ". **Serçeşme**: Tanzimat'tan evvel yardımcı askerlerin maddi işlerine bakan kimse. Pir, Şeyh, Baş. Mehmet Zeki Pakalın; **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, C.III, İstanbul,1993, s.177-178.

⁸ Yusuf Akçura; **Osmanlı Devleti'nin Dağılma Devri (XVIII-XIX. Asırlarda)**, Maarif Matbaası, İstanbul, 1940, s.97.

⁹ Mısır'ın Napolyon Bonapart tarafından işgal edilmesiyle ilgili ayrıntılı bilgiler için bkz: Enver Ziya Karal; **Selim III' ün Hatt-ı Hümayunları**; Ankara, 1999; E. Z. Karal; **Fransa, Mısır ve Osmanlı Devleti**, İstanbul, 1938; İsmail Soysal; **Fransız İhtilal ve Türk-Fransız Diploması Münasebetleri (1789-1802)**, Ankara, 1999; Ahmet Fuat Mütevellî, "Bazı Osmanlı Belgeler Işığında Mısır'a Yapılan Fransız Saldırısına Karşı Osmanlı Devleti'nin Tutumu", **5.Milletlerarası Türkoloji Kongresi**, İstanbul, 1989, ss.459-464.

hazırlamıştır¹⁰. Çünkü Mısır'da merkezî bir idarenin kurulmasını engelleyen Kölemenler Napolyon'la yaptıkları savaşlarda büyük kayıplar vermişlerdir¹¹. Mehmet Ali Fransızlara karşı yapılan savaşlarda büyük yararlılıklar göstermiş ve bu sayede komuta mevkilerine kadar yükselmiştir¹². 1802'de Hüsrev Paşa¹³ Mısır valisi olmuştu. Gönüllülerin memleketlerine dönmesini emrettiğinde altı aydan beri ulufe almadıklarını söyleyen askerler Mehmet Ali'nin teşviki ile isyan etmişlerdir. Hüsrev Paşa kendi kumandanlarından Tahir Paşa'yı Mısır'a vekil bırakarak İstanbul'a kaçmıştır. Tahir Paşa valiliğini tasdik ettirmek için İstanbul'a gelmiş ise de Cezayirli Ali Paşa Mısır valiliğine tayin edilmiştir. Fakat bunu da Kölemen beyleri beğenmemişlerdir. Sonuçta Hurşit Paşa isminde birisi Mısır'a vali olarak tayin edilmiştir¹⁴. Hurşit Paşa Mısır'a gelince olayların Mehmet Ali Ağa'nın başının altından çıktığını öğrenmiştir. Onu Mısır'dan bir bahane ile atmak için gizlice Bab-ı Aliye müracaat ederek Mehmet Ali Ağa'yı vezirlik rütbesi ile Cide valiliğine tayin ettirmiştir. Mehmet Ali ise bundan sonra "Paşa" olmuştur. Paşa olunca Mısır'dan hiç ayrılmak istememiş ve Hurşit Paşa aleyhine bir isyan başlatmıştır. Bab-ı Ali iki sene içerisinde Mısır'a dört vali tayin etmiş fakat hiç birisi tutunamamıştır. Mısır'da güçlü bir idarenin ancak kuvvetli bir şahsiyet olduğu anlaşılan Mehmet Ali Paşa tarafından temin edileceğine inanılarak 1804'te O'nu Mısır valisi tayin etmiştir¹⁵. Mehmet Ali Paşa'nın Mısır'a vali olmasıyla gerek Mısır'a gerekse Osmanlı tarihine etkisi bakımından yeni bir devir başlamıştır¹⁶.

Mehmet Ali Paşa vali olduktan sonra, yani 1804'ten 1830'a kadar Mısır'da yaptığı ziraî, iktisadî, sınaî, askerî, idarî ve sosyal ıslahatlar ile önemli bir kalkınma hamlesi yaptığı gibi¹⁷ ayrıca Nil Nehri'nin bereketini de iyi kullanmıştır¹⁸. Nil'i İskenderiye'ye bağlayan Mahmudiye Kanalı ile sulama işlerini düzenlemiş, ziraatta mahsul vergilerini kabul etmiş, ticaret ve endüstride tekel sistemini ortaya koymuş, pamuk, afyon, pirinç ziraatına hız vermiş, iplik, alkol, bez, şeker fabrikaları açmıştır. Böylece 1805'te Mısır'ın senelik geliri 13.000 kese iken 1824'te 400.000 keseye yükselmiştir. Bunun 12.000 kesesini vergi olarak İstanbul'a göndermekte geri kalanını da kendisine alıkoymaktadır. Bu para ile en çok Fransa'dan askerî personel getirerek kara ve deniz kuvvetlerini takviye etmiştir. Kara ve deniz ordusunu çağın şartlarına göre yetiştirerek silahlandırmıştır. Yeni oluşturduğu "Cihadiye" ismindeki ordu zamanın modern orduları arasında yer almaktadır. Avrupa'ya özellikle Fransa'ya öğrenciler göndererek çeşitli sahalarda bilgi sahibi, münevver bir gençlik yetiştirmiştir¹⁹. Çünkü Mısır ile Fransa arasında geleneksel bağlar bulunmaktadır. Mehmet Ali'nin yeni ordusunun oluşturulmasında ve eğitiminde Fransız subaylar başrolü oynuyorlardı²⁰. Osmanlılardan senelerce evvel 1817'de Asvan'da bir Harp Okulu açmıştır. Hocaları Fransız olan bu okulda müspet düşünen Mısırlı subaylar yetiştirmekteydi. Bol para ve kıymetli hediyelerle sarayda

¹⁰ Ş. Altundağ; **Kavalalı Mehmet Ali Paşa İsyanı**, s.23.

¹¹ F. Armaoğlu; **a.g.e.**, s, 195.

¹² F. Armaoğlu; **a.g.e.**, s, 195.

¹³ Koca Hüsrev Paşa adıyla bilinen bu zat, Abdülmecit'in ilk zamanında sadrazam ve Mehmet Ali Paşa'ya karşı Serdar-ı Ekrem tayin edilecektir.

¹⁴ Ahmet Rasim; **Osmanlı Tarihi**, C.IV, Hikmet Neşriyat, İstanbul, 2000, s.156.

¹⁵ Tahsin Ünal; **Türk Siyasi Tarihi (1700-1958)**, Kamber Yay., İstanbul, 1998, s.252.

¹⁶ Atilla Çetin; **Kavalalı Mehmed Ali'nin Mısır Valiliği**, İstanbul, 1998, s.109.

¹⁷ Taner Timur; **Osmanlı Çalışmaları: İlk Feodalizmden Yarı Sömürge Ekonomisine**, İmge Yayınevi, Ankara, 1998, s.133.

¹⁸ F. Armaoğlu; **a.g.e.**, s.196.

¹⁹ T. Ünal; **a.g.e.**, s.253.

²⁰ Eric Jan Zürcher; **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, (Çvr. Yasemin Saner Günen), İletişim Yayınları, İstanbul 1999, s.59. Mısırdaki modernleşme hareketleri için bkz: M. Akif Kireççi; "Mehmet Ali Paşa Döneminde (1805-1848) Mısır'da Modernleşme Hareketleri", **Türk Yurdu**, C.XIX-XX, S.148-149, Aralık 1999-Ocak 2000, s.61-67.

bulunan padişaha tesir edebilecek olan kimseleri kendisine ram ederek Mısır'da kuvvetle tutunmuştur. Kısaca açıkladığımız bu hareketleri ile padişahların bir türlü başaramadıklarını Mısır'da başararak sultan II. Mahmut'a ve Tanzimatçılara önderlik etmiştir denilebilir. Ayrıca bu hızlı kalkınmada Mehmet Ali'ye yaşadığı dönemin şartları da uygun bir ortam yaratmıştır. Nitekim O'nun Mısır'da iktidara geçtiği sıralarda gerek Osmanlı Devleti gerek Avrupa çok tehlikeli ve bunalımlı anlar yaşamaktadır. Mısır'da da kendisini bekleyen iki önemli tehlikeli güç vardı. Bunlar Kölemenler ve Vehhabiler'dir. M. Ali Paşa Osmanlı Devleti tarafından devleti rahatsız eden Vehhabiler meselesini halletmekle görevlendirilmiştir. 1811 tarihinde Vehhabiler üzerine sefere çıkmadan önce *cihad-ı mukaddes* ilan ederek Vehhabiler seferine Kölemenlerin de katılmasını sağlamıştır. Oğlu Tosun Paşa komutasında hazırlanan ordunun hareket edeceği gün (1 Mart 1811) bütün Kölemen beylerini kaleye davet ederek bir ziyafet vermiştir. Bu ziyafet sırasında da Kölemen beylerinin çoğunu öldürtmüştür. Bu olaydan sonra Mehmet Ali Paşa Mısır'ın gerçek hâkimi olmuştur. Hicaz'daki Vehhabî isyanını da 1818'de bastırarak Vehhabi tehlikesini ortadan kaldırmış ve isyan dolayısıyla kapalı olan hac yolunu da açmıştır²¹. Sonuçta hem Kölemenleri hem de Vehhabileri ortadan kaldırarak Mısır'daki hâkimiyetini sağlamlaştırmıştır.

b- Mehmet Ali Paşa'nın İsyan Etmesi ve Kütahya'ya Kadar İlerlemesi

Mehmet Ali Paşa'nın valiliği Osmanlı tarihi açısından da oldukça önemli bir dönemdir. Çünkü Mehmet Ali Paşa 1821 Rum isyanında Osmanlı Sultanı'na yardım etmesi karşılığında Suriye vilayetlerinin kendisine verilmesini istemiş ancak isteği reddedilince Suriye'yi güç kullanarak ele geçirmeye karar vermiştir. Mehmet Ali Paşa bağlı olduğu Osmanlı Sultanı'na karşı büyük bir isyan başlatmış ve bu isyan zaman içerisinde Mısır Meselesi haline dönüşmüştür. 1821 Rum isyanı ulusal nitelikte bir ayaklanma olup, Rumlar XIX. yüzyılda bir ulus oluşturma bilinciyle Osmanlı Devleti'ne karşı ayaklanmışlardır²². Rum isyanının ortaya çıkmasında 1789 Fransız İhtilali'nden sonra ortaya çıkan milliyetçilik, hürriyetçilik akımlarının etkisi büyüktür²³. Rum isyanını destekleyen devletlerin başında Rus Çarlığı gelmektedir²⁴. Bu isyan Rusya'nın dış politikada hedefi olan İstanbul'a ve boğazlara sahip olabilmek amacıyla ulaşması bakımından büyük bir fırsat olabilirdi²⁵. Osmanlı Devleti 1821 Rum İsyanı'nı bastırmak için büyük gayret sarf etmekle beraber başarılı olamamıştır. Kısa bir süre sonra Mora Rumlarının ayaklanması başarılı olarak Rumlar 1 Ocak 1822'de

²¹ A. Rasim; **a.g.e.**, s.159.; İlber Ortaylı; **İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı**, İstanbul, 2006, s.53. Ayrıca bkz; Metin Kunt-Sina Akşin; **Türkiye Tarihi, III (Osmanlı Devleti 1600-1908)**, Cem Yay. İstanbul, 1997,s.178. "Vehhabilik XVIII. Yüzyılda bir mezhep olarak Hanbelî Ulemasından Necidli şeyh Muhammed ibn-i Abdülvehhab tarafından kurulmuştur. Mezhebin kuruluş amacı İslamiyeti doğduğu zamanki saf biçimine döndürmektir. Örneğin; Türbe inşa edilmesi, kandil yakılması, evliyaya adaklar adanması, tütün kullanılması, tespîh çekilmesi yasaktır. Necid emiri Muhammed İbn-i Suud bu mezhebi benimseyince büyük bir kuvvet haline gelmiştir. Bu mezhebe mensup olanlar 1803'te Taif ve Mekke'yi ele geçirmişlerdir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Neşet Çağatay;" Vehhabilik Madd.", **İ.A.**, C.XIII, MEB Yay, 1997, s.262-269.

²² Hüner Tuncer; **19. Yüzyılda Osmanlı-Avrupa İlişkileri (1814-1914)**, Ankara, 2000, s.29.

²³ Hamiyet Sezer;"Mora İsyanı ve Yunanistan'ın Bağımsızlığı",**Osmanlı**, C.II, Ankara,1999,s. 87.

²⁴ Zekerîya Türkmen; "Yunan İsyanı Takip Eden Dönemdeki Gelişmeler", **Türkler**, C. XII, Ankara, 2002, s.860.

²⁵ Meral Bayrak;"Osmanlı Arşivleri Işığında Rum İsyanı Sırasında Avrupa Devletleri'nin Tutumu", **Osmanlı**, C. II, Ankara, 1999, s.71.

Epidor'da bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir²⁶. Osmanlı Devleti'nin Rum İsyanını bastırmakta güçlük çektiğini gören Avusturya başbakanı Metternich sultan II. Mahmut'a Mısır valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa'dan yardım istemesini tavsiye etmiştir²⁷. Çünkü Avusturya Başbakanı Metternich'in temel kaygısı Osmanlı Devleti'nin parçalanmasının sonucunda Avrupa güç dengesinin bozulması ve bunun genel bir savaşa dönüşmesi ihtimali idi. Bu sebeple Avusturya XVIII. yüzyıl sonlarında Osmanlı toprak bütünlüğünün korunmasından yana bir politika benimsemiştir²⁸. Sonuçta Osmanlı tarihinde ilk kez bir Padişah kendi yönetimi altındaki bir validen yardım istemek zorunda kalmıştır²⁹. Kavalalı Mehmet Ali Paşa Mısır valiliğine ek olarak Girit ve Mora valiliklerinin kendisine verilmesi şartıyla Osmanlı Devleti'ne yardım etmeyi ve Rum asileri üzerine kuvvet göndermeyi kabul etti. İsteğinin yerine getirileceği vaadini alınca oğlu İbrahim Paşa'yı Mora seferi ile görevlendirmiştir³⁰. İbrahim Paşa komutasındaki Mısır ordusu 26 Şubat 1825'te Mora'ya çıkarak isyancıları yenilgiye uğratmıştır. Osmanlı Devletinin dört yılda bastıramadığı isyanı İbrahim Paşa'nın düzenli birlikleri hızla yatıştırmıştır. Artık Rum isyanları sona ermiş sayılabilirdi fakat Avrupa devletlerinin müdahale etmesi üzerine Rum isyanı bu tarihten itibaren uluslararası bir boyut kazanmıştır³¹. Konu İngiltere, Rusya, Fransa ve Osmanlı Devleti arasında bir dizi görüşmelere neden olmuştur. Rus, İngiliz ve Fransız donanmaları Osmanlı Devletini Rum isyanı karşısında etkisiz hale getirmek için 20 Ekim 1827 de Osmanlı-Mısır müttefik donanmasını tümüyle imha etmişlerdir. Navarin Olayı adı verilen bu olay sonucunda 57 adet Osmanlı ve Mısır gemisinin tamamen yok olmasına ve 8.000 denizci ve askerinin ölümüne neden olmuştur³². Navarin Olayında yakılan donanmanın telafi edilmemesi üzerine Osmanlı Devleti ile Rusya arasındaki ilişkilerin bozulmasına neden olmuştur. Osmanlı Devleti bu olayın sorumlusu olarak Rusya'yı gördüğünden iki devletin arası iyice açılmış savaş kaçınılmaz hale gelmiştir³³. 26 Nisan 1828'de Rusya Osmanlı Devleti'ne karşı savaşı başlatmıştır. Bu savaş 2-14 Eylül 1829 yılına kadar devam etmiş ve bu tarihte Edirne'de bir antlaşma imzalanmıştır. Üç devlet (İngiltere, Fransa ve Rusya) 3 Şubat 1830'da Londra'da yeni bir protokol imzalamışlardır. Bu protokol artık Yunanistan'ın Osmanlı Devleti'ne bağlılığından söz etmeyip doğrudan Yunanistan'ın bağımsızlığını kabul etmekteydi³⁴. Osmanlı Devleti de bu durumu 24 Nisan 1830 tarihinde kabul etmek zorunda kalmıştır³⁵. Bu durum Osmanlı Devletinin parçalanmasının başlangıç noktasını teşkil ettiği gibi ayrıca bu antlaşma Osmanlı Devleti tarihi açısından bir dönüm noktası olarak da kabul edilebilir³⁶. Rum isyanı Osmanlı Devleti'nde başka sorunlara da neden olmuştur. Rumların bağımsız olduğu toprakların kaybedilmesinden başka Edirne barışı ile Rusya'ya da toprak verilmiş yine bu antlaşma ile Osmanlı Devleti'nin Eflak ve Boğdan üzerindeki hâkimiyetini zayıflatmış ve bu toprakların kaybedilmesine zemin hazırlamıştır. Kuzey Afrika'da Osmanlı toprağı olan Cezayir de Fransızlar tarafından işgal edilmiştir. Yine Rum isyanının bir sonucu olarak 1831'de başlayıp 10 yıl süreyle devam edecek olan Mehmet

²⁶ H. Sezer; "Mora İsyanı ve Yunanistan'ın...", s.91.

²⁷ F. Armaoğlu; **a.g.e.**, s.173.

²⁸ Hüner Tuncer; **Doğu Sorunu ve Büyük Güçler**, Ankara, 2003, s.24;

²⁹ H. Tuncer; **19. Yüzyılda Osmanlı-Avrupa İlişkileri**, s.26.

³⁰ F. Armaoğlu; **a.g.e.**, 173.

³¹ E.Z. Karal; **Osmanlı Tarihi**, s.115.

³² M. Tayyip Gökbilgin; "Navarin", **İ.A.**, C.IX, Eskişehir, 1997, s.134.

³³ F. Armaoğlu; **a.g.e.**, s.181-182.

³⁴ F. Armaoğlu; **a.g.e.**, s.182-185.

³⁵ H. Tuncer; **19. Yüzyılda Osmanlı-Avrupa İlişkileri**, s.22.

³⁶ M. Alaaddin Yalçınkaya; "III. Selim ve II. Mahmud Dönemleri Osmanlı Dış Politikası", **Türkler**, C.XII, Ankara, 2002, s.650.

Ali Paşa ayaklanması başlamıştır. Bu isyan daha sonraları Mısır Meselesi'ne dönüşmüş ve Osmanlı Devleti'nin Mısır ile olan bağlarını kopma noktasına getirmiştir³⁷.

Mehmet Ali Paşa Rum isyanını bastırmak için gösterdiği çabalarının ve girmiş olduğu büyük masrafın karşılığını elde edemediğinden bunun telafisini başka alanlarda aramaya çalışmıştır. Sarf ettiği maddi manevi fedakârlıktan sonra Osmanlı Devleti'nin tabii bir valisi olarak kalmak istememiştir. Bundan sonra valiliğinin ilk yıllarına kadar uzanan Suriye'yi elde etme düşüncesini uygulamaya karar vermiştir³⁸. Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa komutasındaki 24.000 kişilik Mısır ordusu 1 Kasım 1831'den itibaren Suriye topraklarına girmeye başlamıştır³⁹. Görünüşte Akka Valisi Abdullah Paşa ile kendisi arasında çıkan anlaşmazlığı çözmek amacıyla Mehmet Ali Paşa'nın Suriye'ye taarruz ettiği⁴⁰ 1831 yılında Osmanlı Devleti her bakımdan zayıf durumdaydı. Sultan II. Mahmut 1826 yılında Yeniçeri ocağını lağvederek yerine Asakir-i Mansure-i Muhammediye ordusunu kurmuştu. Fakat bu ordu henüz tam anlamıyla geliştirilemeden fırsattan yararlanan Rusya'nın saldırısına uğramış ve Osmanlı-Rus savaşında yok olmuştu. 1827'de Navarin Olayı ile donanmasını da kaybeden Osmanlı Devleti 1829–1830 yıllarına geldiğinde hemen hemen ordusuz ve donanmasız kaldığı gibi Osmanlı maliyesi de çok kötü durumdaydı⁴¹. Mehmet Ali Paşa'nın Suriye'ye doğru yönlendirdiği seferler Padişah'ın bilgisi ve müsaadesi dışında yapılan hareketler olduğu için İstanbul'da Mehmet Ali Paşa'ya karşı büyük hiddet uyandırmıştır. Şeyhülislamın ve bütün ulemanın imzaladığı bir fetva ile Mısır valisi Bab-ı Ali tarafından Padişah'a karşı asi sayılmıştır⁴². Bab-ı Ali bu gaileyi ortadan kaldırmak için derhal hazırlıklara başlamıştır⁴³. Hazırlıklar tamamlandıktan sonra Osmanlı Devleti'nin görevlendirdiği Serdar-ı Ekrem Hüseyin Paşa komutasındaki ordu ile Mısır kuvvetleri arasında muharebeye başlanmıştır. Mısır kuvvetleri Antakya ve İskenderun arasındaki Beylan'da (Belen) 29 Temmuz 1832'de Osmanlı ordusunun büyük kısmını yok etmiştir⁴⁴. Mehmet Ali Paşa kazanmış olduğu bu savaştan sonra tekrar sultan'a haber göndererek kendisine Suriye valiliği verildiği takdirde askerlerini geri çekeceğini bildirmiş ise de sultan II. Mahmut bu teklifi reddetmiştir. Bu arada oğlu İbrahim Paşa Konya'ya kadar ilerlemiş bulunmaktaydı. Osmanlı ordusu Mısır ordusunun iki katı kadar olmasına rağmen 21 Aralık 1832 günü yapılan Konya Muharebesi Osmanlı ordusu için ikinci bir hezimetle sonuçlanmıştır⁴⁵. Konya zaferiyle İbrahim Paşa'ya İstanbul yolu açılmış sadece

³⁷ F. Armaoğlu; **a.g.e.**, s.187.

³⁸ Muhammed H. Kutluoğlu; "Mehmed Ali Paşa'nın Suriye Seferi Öncesi Bu Bölgeye Yönelik Politikası ve Seferin Geri Planını Oluşturan Unsurlar", **Prof. Dr. M. Münir Aktepe'ye Armağan, Tarih Enstitüsü Dergisi**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1997, s. 461.

³⁹ F. Armaoğlu; **a.g.e.**, s.198.

⁴⁰ Ahmet Lütfü Efendi; **Vakanüvis Ahmet Lütfü Efendi Tarihi**, C.II-III., Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul Aralık 1999, s. 689'da Akkâ'ya gönderilen askerler hakkında şu şekilde bilgiler geçmektedir. "Mehmet Ali Paşa'nın iptida Akkâ üzerine gönderdiği büyük küçük yirmi üç tane harp gemisiyle mühimmat ve hayvanat ve erzak hamulesiyle otuz kadar tüccar gemisi imiş. İptida İbrahim Paşa iki fırkateyn üç korvet ile gelip başka gemiler Cihâdiye reisi Osman Bey kumandasıyla hareket etmiş, 30.000'e yakın askerle karadan ordu sevk olunmuş, bu askerle Yeğen İbrahim Paşa dahi çıkmıştır". Ş. Altundağ; **Kavalalı Mehmet Ali Paşa İsyanı**, s.53.

⁴¹ Ş. Altundağ; **Kavalalı Mehmet Ali Paşa İsyanı**, s.46.

⁴² E.Z. Karal; **Osmanlı Tarihi**, C.V, s.129.

⁴³ Ercüment Kuran; **Cezayir'in Fransızlar Tarafından İşgali Karşısında Osmanlı Siyaseti (1827-1847)**, İstanbul, 1957, s.34.

⁴⁴ E.Z. Karal; **Osmanlı Tarihi**, C.V, s.130.

⁴⁵ F. Armaoğlu; **a.g.e.**, s.199.

Anadolu değil Osmanlı saltanatı da büyük tehdit altına girmiştir⁴⁶. Mısır Meselesiyle dört büyük devlet yakından ilgilenmektedir. Bu devletler Avusturya, Rusya, Fransa ve İngiltere'dir⁴⁷. Bu dört büyük devletin Mısır meselesinde izledikleri politika birbirinden tamamen farklı olmuştur. Avrupa diplomasisi Mehmet Ali Paşa meselesinde her hangi bir uzlaşma sağlayamamıştır. Avrupa devletleri içinde Mehmet Ali Paşa'yı en fazla destekleyen Fransa'dır⁴⁸. Osmanlı Devletinin Mısır Meselesinde acze düştüğünden dolayı Rusya'dan askerî yardım istediği görülmektedir. Rusya ise bu yardımı hiç geciktirmeden göndermiştir. Rusya'nın yardım teklifinin kabul edilmesinin ardından, istek 7 Şubat 1833 günü Rus elçisine bildirildi⁴⁹. Amiral Lazarew komutasında 9 savaş gemisinden oluşan bir Rus filosu Şubat ayının 8'i ile 20'si arasında Karadeniz Boğazı'ndan içeri girerek Büyükdere koyunda demirlemiştir⁵⁰. Rus donanmasının gelmesinin yanı sıra ayrıca Rusya'dan kara ordusu da istenmiştir. Bunun üzerine Odesa'da hazır halde bulunduğu bildirilen 5.000 kişilik Rus kuvveti derhal yola çıkarak Nisan ayının ilk günlerinde İstanbul'a gelmiştir. Bu askerler Beykoz'da karaya çıkarak kendilerine ayrılan sahada karargâh kurmuşlardır⁵¹. Rus askerlerinin İstanbul'a gelmesi Fransa, Avusturya ve İngiltere'yi huzursuz etmiştir. Bu üç devlete göre Rus donanmasını İstanbul'dan uzaklaştırmanın yolu Padişah II Mahmut ile asi valisini uzlaştırma yoluyla sağlanabilirdi. Bu doğrultuda Osmanlı padişahı'na baskı yapmaya başlamışlardır. Sonuç olarak II. Mahmut'un 6 Mayıs 1833 tarihli bir "hatt-ı şerif"i ile Mehmet Ali Paşa'ya Mısır ve Girit valiliklerine ek olarak Suriye ve oğlu İbrahim Paşa'ya da Cidde valiliğine ek olarak Adana'nın "muhasıllığı" yani oranın vergilerini toplama hakkı verildi. Buna karşılık Mehmet Ali Paşa vergilerini ödemeye devam edecek ordularını Anadolu'dan çekecekti. Padişah'ın bu hatt-ı şerifi Osmanlı Devleti'yle İbrahim Paşa arasında 14 Mayıs 1833'te Kütahya'da imzalanan bir anlaşma haline getirilmiştir⁵². Ruslar ile de Hünkâr İskeleyi Muahedesi olarak bilinen anlaşmanın imzalamasından iki gün sonra Rus kara ve deniz kuvvetleri de İstanbul'u terk etmiştir⁵³. Böylece İbrahim Paşa'yı Anadolu'ya gönderen kuvvetler kendi menfaatlerinin tehlikeye düşmesinden rahatsız olmuşlardır. Osmanlı Devletini Mısırlılarla Kütahya, Ruslar ile de Hünkâr İskeleyi anlaşmalarını yaptırarak kendi menfaatlerini korumayı başarmışlardır.

Osmanlı Devleti'nin Mısır Meselesi ile uğraştığı bu yıllarda Anadolu'da Kadı Kıran Mehmet adındaki eşkıya başına topladığı 5.000-5.500 kişilik başıbozuk grupla ortalığı kasıp kavurmuştur. Aşağıda ikinci kısımda ayrı bir başlık altında konu ile ilgili bilgiler verilmeye çalışılacaktır.

c- 1826- 1833 Tarihleri arasında İç Anadolu'da Ortaya Çıkan Kadı Kıran Olayı

Osmanlı Devletinin Mısır Meselesi ile uğraştığı tarihlerde küçük çaplı da olsa İç Anadolu'da bir huzursuzluk bulunmaktadır. Her ne kadar belgelerde Kadı Kıran şakisi adı geçmekteyse de devletin var olan düzenine aykırı hareket edilmiştir. Bu isyanda başrolü Delilbaşılardan Kadı Kıran adında bir kişi oynamaktadır. Kadı Kıran unvanını taşıyan bu huzursuzluğun elebaşısının adı Mehmet'tir. Kendisi ile ilgili belgelerde "*an asl delil*

⁴⁶ Ş. Altundağ; **Kavalalı Mehmet Ali Paşa İsyanı**, s.64.

⁴⁷ Ş. Altundağ; **Kavalalı Mehmet Ali Paşa İsyanı**, s.80.

⁴⁸ F. Armaoğlu; **a.g.e.**, s.200.

⁴⁹ F. Armaoğlu; **a.g.e.**, s.204.

⁵⁰ E.Z. Karal; **Osmanlı Tarihi**, C.V, s.135.

⁵¹ Cemal Tukin; ; **Boğazlar Meselesi**, Pan Yay., İstanbul, 1999, s.221.

⁵² M. Alaaddin Yalçınkaya; "III. Selim ve II. Mahmud Dönemleri Osmanlı Dış Politikası", **Türkler**, C.XII, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2002, s. 652;

⁵³ C. Tukin; **Boğazlar Meselesi**, s. 228-229.

sergerdelerinden ve erbab-ı şekavetten Kadı Kıran Mehmet nam şahıs” şeklinde bahsedilmektedir⁵⁴.

Kadı Kıran Mehmet’in etrafına topladığı kişiler Delil bozmaları, Kürt ve diğer aşiretlere mensup kişilerdir. Buldukları yerlerde geşt ü güzar⁵⁵ ederek huzursuzluk çıkarmaktadırlar. İlk defa 1826 yılında Ankara Sancağı’nda etrafına topladığı eşkıya ile Bâlâ kasabasını basmıştır. Halk karşı koymuş, çatışmada halkın en az on beygiri telef olmuş, bir kişi ölmüş birkaç kişi de yaralanmıştır. Ayrıca iki bin kuruş masraf yapılmıştır. Kadı Kıran’la halkın başa çıkamadığını biliyoruz⁵⁶. Ardından Kengri ve İskilip taraflarına uğrayarak buraları huzursuz etmiştir. Bozok mütesellimi olan Şakir Bey bir miktar asker ile Rışvan aşireti ile ilgili olarak Sivas taraflarında olduğundan dolayı Kadı Kıran Mehmet 27 Eylül 1833 tarihinde Kengri sancağı kazalarından Koçhisar kazasına ilk defa uğramıştır⁵⁷. Kengri ve İskilip’ten sonra 5-6 bin kişilik başıbozuk kalabalık ile Yozgat’a girerek Yozgat’ta 5-6 gün ikamet etmiştir. Halktan olan kişilerin yazdıkları dilekçeye göre “*cümlemiz ellerinde esir ve mahpus bulunduğumuzdan zaruri ve naçar kaldıklarını*” belirtmişlerdir⁵⁸. Kadı Kıran Mehmet Yozgat’a girdikten sonra hakkında toplanan bilgiler belgelere yansıdığı kadarıyla şu şekildedir. Kadı Kıran Mehmet aslında Delilbaşılardan biridir⁵⁹. Kadı Kıran Mehmet’in başında bulunduğu başıbozuk grubun toplam miktarı 17 bayraktır. Tahmini olarak 5.000-5.500 miktar kadar askeri bulunmaktadır⁶⁰. İki bayrak altındaki askerler Maden tarafında, yine Delil elebaşılardan (sergerdelerinden) meşhur Kel Hüseyin adındaki elebaşı dahi 600 kadar süvari ile Kadı Kıran’a katılmıştır. Kadı Kıran Mehmet Yozgat mütesellimi Şakir Bey ve onun Delilbaşısı üzerine adam göndererek onların idamlarını istemektedir⁶¹.

⁵⁴ BOA; Hatt-ı Hümayun: 22851-F/ Dosya no: 468, Tarih: H.1249.

⁵⁵ Dolaşmak.

⁵⁶ Takvim-i Vekayi, Defa 70’den **naklen** Musa Çadırcı; Tanzimat’ın İlanı Sırasında Anadolu’da İç Güvenlik, s.49. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/18/20/40.pdf> 29.03.2012.

⁵⁷ BOA; Hatt-ı Hümayun: 22851-F/ Dosya no: 467, Tarih: H.1249.

⁵⁸ BOA; Hatt-ı Hümayun: 22845-F/ Dosya no: 467, Tarih: H.1249.

⁵⁹ **Delî veya Delîller:** Osmanlı Devleti’nde Delî veya Delîl’ler ve Delilbaşılardan kimlerdir? Delî veya Delî (l)’ler XV. Asır sonları ve XVI asır başlarında Rumeli’de ilk olarak teşkil edilen bir sınıf süvari askerine halk tarafından yanlış olarak verilmiş olan isimdir. Asıl isimleri kılavuz, yol gösterici demek olan Delî olduğu halde Delî ismini almaları nedeni hiçbir şeyden korkmayıp her tehlikeye tereddütsüz kendilerini atmak derecesinde delîliği andıran bir cesarete sahip olmalarından ileri gelmektedir. Delî gibi Delî tabiri de kitaplara geçmiştir. Bu teşkilata mensup olanların bir kısmı Türk bir kısmı da Boşnak, Hırvat ve Sırp gibi Slav ve Rumeli halkındandır. Menşee ve asıllarını kendileri de bilmedikleri halde İslam tarihinde 634-644 tarihleri arasında halifelik yapan Hz. Ömer (R.A)’e nispetle bizim ocağımız **H.z. Ömer Ocağı**’dır derlerdi. Bu teşkilat içerisinde bulunanların hizmet ettikleri hudut beyi veya beylerbeyinden maaşları vardı. Bu teşkilat daha sonraları sadece Rumeli ile kalmayarak genişlemiş Anadolu’daki vezir ve Beylerbeyilerin maiyetlerinde de vücuda getirilmiştir. Elli-altmış kişi bir bayrak sayılarak birkaç bayrak bir Delilbaşının emrine verilmiştir. Delîllerin özellikle XVI. ve XVII. asırlarda önemli hizmetleri görülmüş ise de sonradan diğer askeri teşkilat gibi bunların da nizamları kalmamıştır. Maiyetinde buldukları vezirin azlinde veya “*yemleri kesilmek*” suretiyle ruhsat verildiğinde kapısız kalarak başka bir vezire ihtisap edinceye kadar eyalet dâhilinde dolaşarak kendileriyle hayvanlarını bedavaya besletirler, akşamdan yiyemedikleri yemekleri kalpakları içine koyup götürmekle kanaat etmedikten başka dış kirası adı ile ev sahibini soyup soğana çevirirlerdi. XVIII. Asrın son yarısında bunların şekavet mntıkaları Kütahya ile Konya havalisi idi. Bkz. Mehmet Zeki Pakalın; **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, C.I, MEB basımevi, İstanbul, 1946, s.420-423.

⁶⁰ Bunlara asker demek yanlıştır. Belgelerde “*bir takım haşerat*” adı verilmektedir.

⁶¹ BOA; Hatt-ı Hümayun: 22840-E/ Dosya no: 467, Tarih: H.1249.

Kadı Kıran Mehmet'in 5.000-5.500 kişilik kuvvetle isyan etmesi üzerine derhal tedbirler alınmaya başlanmıştır. Bozok mütesellimi Şakir Beyin Yozgat dışında olması üzerine Kethudası 2.000 askerle Boğazlıyan taraflarına yürümüş, Kayseri mutasarrıfı dahi Kayseri kazalarından piyade ve süvari askerleri toplamış ayrıca Kayseri'de bulunan iki adet Çarha toplarının dahi Boğazlıyan tarafına gönderildiğini görmekteyiz⁶². Kadı Kıran Mehmet üzerine yürümek için sadece Kayseri'den asker toplanmamıştır. Kayseri'nin yanı sıra Karahisar'dan ve Mentеше sancaklarından dahi asker toplanması istendiği⁶³ gibi Trabzon valisi Osman Paşa'nın maiyetinde bulunan iki adet Çarha toplarının da Samsun, Amasya ve Zile yolu ile gönderilmesi istenmektedir⁶⁴. Delil elebaşlarından olan "bu günlerde ateş-i tuğyan ve fesad-ı telhib ve eşkâl bulunan Kadı Kıran nam şekavet-pişenin"⁶⁵ etrafa yapmış olduğu tasallutunu arttırdığı belirtilerek⁶⁶ etraf sancaklar ile haberleşilerek bunun katli ve istisal edilmesi için fukaranın ne kadar dua ettiği tarif edilemez⁶⁷ şeklinde açıklanarak halkın bu olaydan korktuğu ve çekindiği açıklanmıştır.

Yapılan yazışmalar sonucunda Kayseri mutasarrıfı Osman Paşa, Maraş beylerbeyisi, Sivas ve Bozok mütesellimleri birleşerek külliyetli miktarda asker toplamışlardır. Hatta Karahisar ve Mentеше sancaklarından bile asker toplanmıştır. Örneğin; Karahisar sancağından 500 asker toplandığı görülmektedir⁶⁸. Eşkîya Kadı Kıran Mehmet üzerine gidecek askerin başına da Kayseri mutasarrıfı Osman Paşa getirilmiştir⁶⁹. Kadı Kıran eşkıyası 1833 tarihinde 5.000 kadar eşkıya ile Yozgat'ta askerin bulunmamasından istifade ederek 20 küsur gün (yirmi çend rûz) Yozgat'ta ikamet etmiştir. Yozgat'tan sonra Kayseri ve Zileyi ele geçirmek istemektedir. Kadıkıran'ın bu niyeti öğrenildikten sonra Amasya mütesellimi Ahmet Bey, Zile'nin muhafazasına gelmiş, Sivas mütesellimi ise kazalardan asker toplayarak Kadı Kıran üzerine yürümeye hazırlandığı gibi Ankara, Kastamonu mütesellimleri ile Kengri mütesellimi Hasan Ağa ile de haberleşilerek Kengri sancağından 1.500 nefer piyade ve süvari askeri toplayarak Kadı Kıran Mehmet'in can hasmı olan ve Kengri ahalisinden⁷⁰ Milanlı-zade Mehmet Ağa toplanmış olan bu askerin başına getirilmiştir. Ardından Kengri'den toplanan askerin dışında Ankara müteselliminin oğlu Süleyman Bey ve Kastamonu müteselliminin tüfenkçibaşısı marifetleriyle asker toplanarak olaya müdahale etmek üzere hazır bulunmuşlardır⁷¹.

Alınan tedbirler sonucunda Kadı Kıran Yozgat'ta fazla kalamamış Boğazlıyan kazası, Kara Mağara ve Kaput köylerine uğramış, Yenihan, Delikli Taş ve Ulaş merhalelerinden geçmiştir⁷². Bu yerlerden geçerken emrinde 5.000-6.000'e yakın kalabalık bir grup bulunmaktadır. Kadı Kıran olayını devlet çok sıkı bir takipte tutmuştur. Kadı Kıran Mehmet Yozgat'tan çıkarak Sivas tarafına varmış ise de bu tarafta bir takım tedbirler alındığını düşünerek Sivas'tan ileriye Kangal taraflarına doğru savuşmuş olduğunu Sivas mütesellimi Seyyit Ağa tarafından gönderilen yazıdan anlaşılmaktadır⁷³. Kadı Kıran Mehmet gittiği yerde

⁶² BOA; Hatt-ı Hümayun: 22836/ Dosya no: 467, Tarih: H.1249.

⁶³ BOA; Hatt-ı Hümayun: 22853-D/ Dosya no: 468, Tarih: H.1249.

⁶⁴ BOA; Hatt-ı Hümayun: 22836-C/ Dosya no: 467, Tarih: H.1249.

⁶⁵ BOA; Hatt-ı Hümayun: 22840-D/ Dosya no: 467, Tarih: H.1249.

⁶⁶ BOA; Hatt-ı Hümayun: 22840/ Dosya no: 467, Tarih: H.1249.

⁶⁷ BOA; Hatt-ı Hümayun: 22840-D/ Dosya no: 467, Tarih: H.1249.

⁶⁸ BOA; Hatt-ı Hümayun: 22853-A/ Dosya no: 468, Tarih: H.1249.

⁶⁹ BOA; Hatt-ı Hümayun: 22851-D/ Dosya no: 468, Tarih: H.1249.

⁷⁰ Hasm-ı canı olan ve Kengri vücuhundan.

⁷¹ BOA; Hatt-ı Hümayun: 22838-B/ Dosya no: 467, Tarih: H.1249.

⁷² BOA; Hatt-ı Hümayun: 22845-F/ Dosya no: 467, Tarih: H.1249.

⁷³ BOA; Hatt-ı Hümayun: 22853-G/ Dosya no: 468, Tarih: H.1249. BOA; Hatt-ı Hümayun: 22853-D/ Dosya no: 468, Tarih: H.1249.

en fazla bir gece kalmakta ve sürekli yer değişikliği yapmaktadır. Kangal'dan hareket ederek 30 saat mesafede Kuruçay kazasına varmış, burada hiç dinlenmeyerek Şiran kazasına geçmiş burada dahi dinlenmeyerek Sivas'a 50 saat mesafede bulunan Kelkit köyüne ulaşmıştır⁷⁴. Kadı Kıran Mehmet'in firarına dair Karahisar ve Kayseri tarafından gelen yazılardan anlaşıldığı⁷⁵ gibi Kelkit köyünden sonra İran tarafına savuşmuş olduğu Maden-i Hümayun emini İshak Paşa hazretlerinin göndermiş olduğu yazıdan anlaşılmaktadır⁷⁶.

Konu ile ilgili olarak Vakanüvis Ahmet Lütfü Efendi'nin eserinde şu şekilde bilgi bulunmaktadır. "Bir müddetten beri başına "bir takım haşerat" toplayarak Anadolu tarafında eşkıyalık yaparak ahaliye zulüm eden Kadı Kıran adındaki şahıs ilk önce Yozgat kasabasına girmiştir. Ancak alınan askerî tedbirler sonucunda bulunduğu havaliden İran tarafına karar ederek galesi bertaraf olmuştur. Sonradan Erzurum havalisinde tekrar ortaya çıkınca Erzurum valisi Esat Paşa asker ile sıkıştırınca Kadı Kıran Kars yoluyla Tiflis'te bulunan Rusya karantinahanesine firar etmiştir. Esat Paşa Tiflis'te bulunan Rus generaliyle haberleştikten sonra Kadı Kıran'ın kendisi, 600-700 avenesi, elbiseler, eşyalar ve hayvanları ile Osmanlı makamlarına dolayısı ile Esat Paşa'ya teslim edilmiştir. Bunlardan 100 kadar şahıs haklarında irade-i seniyye yazılıncaya kadar hapsedilmiştir. Padişah tarafından Esat Paşa takdir edilerek kendisine vezarete mahsus nişan, Rus generaline kıymetli taşlarla süslenmiş murassa bir kılıç ve diğer Rus subaylarına da atlar verilmiştir⁷⁷.

Sonuç olarak Osmanlı Devleti 1833 tarihinde bir yandan Mısır Meselesi ile uğraşırken diğer yandan ülke içerisinde İç Anadolu'da Kadı Kıran Mehmet adında birinin elebaşılığını yaptığı bir isyan ile boğuştuğu görülmektedir. 1826 tarihinden itibaren İç Anadolu'da uzun yıllar ortalığı kasıp kavuran Kadı Kıran 7 yıla yakın bu bölgede huzursuzluk çıkarmıştır. Osmanlı Devleti bütün gücü ile bir yandan 1828-1829 Osmanlı-Rus savaşı diğer yandan Mısır Meselesi ile ilgilenmesi gerekirken ayrıca ülke içerisinde iç güvenliği tehdit edici, halkın huzurunu bozucu başıbozuk grupla da uğraşmak zorunda kalmıştır. Kadı Kıran Mehmet'in bu olayı ancak 1833 tarihinde sıkı bir takip sonucunda sona erdirilmiştir. Mısır ordusunun Kütahya'ya ulaştığı tarihte Kadı Kıran'ın İç Anadolu'da faaliyetlerini attırdığından dolayı gerekli tedbirlerin alınarak bu huzursuzluğun durdurulduğunu görmekteyiz. Bu olayın ortaya çıkardığı sonuçlardan biri diğeri ise XIX. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nin başarısızlıklarının arka planında ülke içerisindeki dirlik ve düzenin bozulmasının da büyük rolü olduğu görülmektedir.

⁷⁴ BOA; Hatt-ı Hümayun: 22853-G/ Dosya no: 468, Tarih: H.1249.; BOA; Hatt-ı Hümayun: 22853-F/ Dosya no: 468, Tarih: H.1249

⁷⁵ BOA; Hatt-ı Hümayun: 22853/ Dosya no: 468, Tarih: H.1249

⁷⁶ BOA; Hatt-ı Hümayun: 22852/ Dosya no: 468, Tarih: H.1249

⁷⁷ Ahmet Lütfü Efendi; **Vakanüvis Ahmet Lütfü Efendi Tarihi**, C.IV-V, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, Aralık,1999, s.815. Takvim-i Vekayi, Defa 70'den **naklen** Musa Çadırcı; Tanzimat'ın İlanı Sırasında Anadolu'da İç Güvenlik, s.49. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/18/20/40.pdf> 29.03.2012.

KAYNAKÇA**a-Arşiv Belgeleri**

- BOA; Hatt-ı Hümayun: 22836/ Dosya no: 467, Tarih: H.1249.
 BOA; Hatt-ı Hümayun: 22836-C/ Dosya no: 467, Tarih: H.1249.
 BOA; Hatt-ı Hümayun: 22838-B/ Dosya no: 467, Tarih: H.1249.
 BOA; Hatt-ı Hümayun: 22840/ Dosya no: 467, Tarih: H.1249.
 BOA; Hatt-ı Hümayun: 22840-D/ Dosya no: 467, Tarih: H.1249.
 BOA; Hatt-ı Hümayun: 22840-E/ Dosya no: 467, Tarih: H.1249.
 BOA; Hatt-ı Hümayun: 22845-F/ Dosya no: 467, Tarih: H.1249.
 BOA; Hatt-ı Hümayun: 22851-D/ Dosya no: 468, Tarih: H.1249.
 BOA; Hatt-ı Hümayun: 22851-F/ Dosya no: 467, Tarih: H.1249.
 BOA; Hatt-ı Hümayun: 22851-F/ Dosya no: 468, Tarih: H.1249.
 BOA; Hatt-ı Hümayun: 22852/ Dosya no: 468, Tarih: H.1249
 BOA; Hatt-ı Hümayun: 22853/ Dosya no: 468, Tarih: H.1249
 BOA; Hatt-ı Hümayun: 22853-A/ Dosya no: 468, Tarih: H.1249.
 BOA; Hatt-ı Hümayun: 22853-D/ Dosya no: 468, Tarih: H.1249.
 BOA; Hatt-ı Hümayun: 22853-F/ Dosya no: 468, Tarih: H.1249
 BOA; Hatt-ı Hümayun: 22853-G/ Dosya no: 468, Tarih: H.1249.

b- Araştırma ve Tetkik Eserler

- Ahmet Lütfü Efendi; **Vakanüvis Ahmet Lütfü Efendi Tarihi**, C.II-III- IV-V, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul Aralık 1999.
 Ahmet Rasim; **Osmanlı Tarihi**, C.IV, Hikmet Neşriyat, İstanbul, 2000.
 AKÇURA, Yusuf; **Osmanlı Devleti'nin Dağılma Devri (XVIII-XIX. Asırlarda)**, Maarif Matbaası, İstanbul, 1940.
 ALTINDAĞ, Şinasi; "Mehmet Ali Paşa", **İA**, C.VII, Ankara, 1945, s.566-579.
 ALTUNDAĞ, Şinasi; **Kavalalı Mehmet Ali Paşa İsyanı, Mısır Meselesi (1831–1841)**, 1.Kısım, Ankara, 1988.
 ARMAOĞLU, Fahir; **19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789–1914)**, Ankara, 2003.
 BAYRAK, Meral;"Osmanlı Arşivleri Işığında Rum İsyanı Sırasında Avrupa Devletleri'nin Tutumu", **Osmanlı**, C. II, Ankara, 1999,s.71-83.
 ÇADIRCI, Musa; Tanzimat'ın İlanı Sırasında Anadolu'da İç Güvenlik, s.49. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/18/20/40.pdf> 29.03.3012.
 ÇAĞATAY, Neşet; "Vehhabilik Madd.", **İ.A.** C. XIII, MEB Yay.,1997, s.262-269.
 ÇETİN, Atilla; **Kavalalı Mehmed Ali'nin Mısır Valiliği**, İstanbul, 1998.
 GÖKBİLGİN, M. Tayyip; "Navarin", **İ.A.**, C.IX, Eskişehir, 1997, s.127-135.
 KARAL, E. Ziya; **Fransa, Mısır ve Osmanlı Devleti**, İstanbul, 1938.

- KARAL, E. Ziya; **Selim III' ün Hatt-ı Hümayunları**; Ankara, 1999.
- KARAL, E. Ziya; **Osmanlı Tarihi**, C.V, Ankara, 1995.
- KARAL, E.Ziya; Fransa, **Mısır ve Osmanlı Devleti (1797-1802)**, Milli Mecmua Basımevi, İstanbul, İstanbul,1938.
- KİREÇÇİ, Mehmet Akif; “Mehmet Ali Paşa Döneminde (1805–1848) Mısır’da Modernleşme Hareketleri”, **Türk Yurdu**, C.XIX-XX, S.148–149, Aralık 1999-Ocak 2000,s.61-67.
- KUNT, Metin-Sina Akşin; **Türkiye Tarihi, III (Osmanlı Devleti 1600-1908)**, Cem Yay. İstanbul,1997.
- KURAN, Ercüment; **Cezayir’in Fransızlar Tarafından İşgali Karşısında Osmanlı Siyaseti (1827 1847)**, İstanbul, 1957.
- KURŞUN, Zekeriya; **Necid ve Aksa’da Osmanlı Hâkimiyeti**, Ankara,1998.
- KUTLUOĞLU, Muhammed Hanefi; “Mehmet Ali Paşa’nın Suriye Seferi Öncesi Bu Bölgeye Yönelik Politikası ve Seferin Geri Planını Oluşturan Unsurlar”, **Prof. Dr. M. Münir Aktepe’ye Armağan, Tarih Enstitüsü Dergisi**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1997,s.457-475.
- MÜTEVELLİ, Ahmet Fuat; “Bazı Osmanlı Belgeler Işığı Altında Mısır’a Yapılan Fransız Saldırısına Karşı Osmanlı Devleti’nin Tutumu”, **5.Milletlerarası Türkoloji Kongresi**, İstanbul, 1989,s.459-464.
- ORTAYLI, İlber; **İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı**, İstanbul, 2006.
- PAKALIN, Mehmet Zeki; **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, C.I, MEB Basımevi, İstanbul, 1946, s.420-423.
- PAKALIN, Mehmet Zeki; **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, C.III, İstanbul,1993, s.177-178.
- SAMUR, Sabahattin; **İbrahim Paşa Yönetimi Altında Suriye**, Kayseri, 1995.
- SEZER, Hamiyet; “Mora İsyanı ve Yunanistan’ın Bağımsızlığı”, **Osmanlı**, C. II, Ankara, 1999, s.87-92.
- SOYSAL, İsmail; **Fransız İhtilalı ve Türk-Fransız Diplomasi Münasebetleri (1789–1802)**, Ankara, 1999.
- TİMUR, Taner; **Osmanlı Çalışmaları: İkel Feodalizmden Yarı Sömürge Ekonomisine**, İmge Yayınevi, Ankara,1998.
- TUKİN, Cemal; **Boğazlar Meselesi**, Pan Yay., İstanbul, 1999.
- TUNCER, Hüner; **19. Yüzyılda Osmanlı-Avrupa İlişkileri (1814–1914)**, Ankara, 2000.
- TUNCER, Hüner; **Doğu Sorunu ve Büyük Güçler**, Ankara, 2003.
- TÜRKMEN, Zekeriya; “Yunan İsyanını Takip Eden Dönemdeki Gelişmeler”, **Türkler**, C. XII, Ankara, 2002, s.859-867.
- ÜNAL, Tahsin; **Türk Siyasi Tarihi (1700-1958)**, İstanbul: Kamer Yayınları, 1998.

YALÇINKAYA M. Alaaddin; “III. Selim ve II. Mahmut Dönemleri Osmanlı Dış Politikası”,
Türkler, C.XII, Ankara, 2002, s.629-655.

ZÜRİCHER, Eric Jan; **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, (Çvr. Yasemin Saner Günen),
İstanbul: İletişim Yayınları, 1999.